

NEMZETI TÁRSALKODÓ.

Második félév.

Kolozsvár, Augustus' 29kán, 1840.

9. szám

Tartalom: Vándorlások Kolozsvár' várfaljai körül, (Nagy ajtai Kovács István)
65. l. Literatúrai jelentés, (Szerkesztőség) 72. l.

Vándorlások Kolozsvár' várfaljai körül.

1840-ben majusban.

(Folytatás.)

Bethlen Gábor fejedelem' czimere 's 1629-li felirat. — Császári czímer és 1709-li felirat. — Gróf Károlyi Sándor, báró Kriegbaum és lovagi neje. — 1646 és 1717-kévi feliratok. — Várfali 16. és 17-ik századbéli síriratok. — A' Báthori Zsigmond által 1594ben Kolozsváratt megöletett hazanagyok' sírhelyeik. — Várfal körüli temetők.

Majus' 23dik napján a'

Középkaputól Monostorkapuig

terjedő várkört jártuk meg. Legnevezetesebb pontunk a' Bethlen- vagy Buzás bástya volt, azon szegletben, hol a' Közép és Tordakapuktól Felek felé vivő utak öszvevágnak és olvadnak a' Cziganysorban. Ezen bástya' út felőli falában simára faragott kőtáblákon következők találatnak:

REG SEREN PRIN D. D.

G.

B.

A' G és B betűk közé koszorúba nagy kerek paizs foglaltatik, mellynek közepében egy kis paizs van, 's ebben Bethlen Gábor fejedelem' családi czimere: két egymással szemben álló

hattyu, mellyeknek nyakaik egy nyilvesszővel át-szegezvék. Farkát harapó kigyó köríti e' kis paizst. A' nagy négy részre vagy mezőre oszlik. Az elsőben hármass ponkon saskeselyü áll egyik lábán, másikkal szívet tart fel 's azt marczangolja; harmadik mezőben egy saskiterjesztett szárnyakkal mintha repülni akarna. E' saskeselyü és sas Opulia 's Ratibor herczegségek' czimerei. Második mezőt feljül a' székelyek' napja, alól a' magyarok' egy fejü sassa foglalja el. Negyedikbe ismét feljül a' székelyek' félholdja, alól a' szászok' hét bástyáji helyezvék. Felette a' nagy czimerpaizsnek korona ragyog, tetejében egyes kereszttel, alatta ezen három sorirat áll:

GABRIEL · D · G · SAC · RO · IMP · ET
TRAN · PRIN · PAR · REGI · HVN · DNS ·
SICVL · COM · AC · OPPVL · RATIBQ · DVX

Most jön a' város' czimere, melly valamint máshol, úgy itt is nyílt kapu felett három bástya, 's körüle két oldalról illy felirat:

DNE DEVS
NOS IN
PAVLO VEND
RICH · PRI
MAR ET

a' városi
czímer'
helye.

CONSERVA
PACE.
IOANNE
TOLNAI · RE
GIO · IV · DICIBVS

alább:

RESTAVR · EST TVRRIS HÆC
AN D MDCXXVII · FVL · MINE DE

IECTA PVBL CIVITATIS EXPEN
ET PERFECTA AN D MDCXXIX

Ki Bethlen Gábor' csinos czímerét ohajtja látni, az vegyen jó látsövet magához; midön e' bástya mellett sétáland el, tekintsen fel rája: 's itt olly gyönyörűen adva fogja látni, mint nem egy könnyen máshol. Azonban a' felirattól világért se vonja magának azt a' következtetést ki, mintha ezen bástya egészen Bethlen' idejében építetett volna úgy a' hogy most van. Ezt annak helvárosba eső, az evangelico reformatusok' collegiumi sütőházára 's typographiai kertjére néző oldalfala nyilván megczáfolja. Ott ugyan is egy kőtábla az austriai császári két fejü sas-czímert mutatja, 's a' két sasfő közt a' koronát, tetejében egyes kereszttel, a' mellpaizsban pedig irás szerinti nagy P vagy G forma betűvel; más kőtábla sokkal lejjebb ezt a' felíratot:

HAEC TURRIS
EST TEMPORE REBELLIONIS IN
MENSE OCTOBRI ANO 1707 IVSSU
COITIS ALEXDRI KAROLI PULUERIB
DESTRUCTA ET ITERUM EX MANTO EXC
ELLM I D D L B A KRIEGBAUM CÆSARE
TRANSILVANIAE GENERIS COENTIS ERECTA
ANNO 1709.

Gróf Károlyi Sándor a' mult század' első tizedében hazánkban viharzott politicai lázongás-kor Rákóczi Ferencz' pártjához tartozván: e' pártfő által 1707-ben Erdélybe küldetett mint főhadvezér, 's azon alkalommal hányatta szét puska-porral legalább egy részét a' Bethlenbástyanak. Erdélyt kell vala nékie Rákóczi' részére vissza hódítani; de nem hogy azt képes volt volna véghez vinni, hanem következett esztendőben ő maga is egészen kitolatott belőle tábor-nagyi helytartó Kriegbaum által.

Báró Kriegbaum György Fridrik az 1708-

dik esztendő' martiusától fogva I. József császár' fő hadi kormányzója vala hazánkban. Károlyi' innen kivonulta után is itt maradt. Köszvényes, komor, kedvtelen férfi, de katonáit jó fenytétkben tartó 's az udvarnál nagy kedveséget nyert vezér volt. 1709-ben egész nyarat-szaka Kolozsvár mellett táborozott, 's a' Bethlenbástyanak gróf Károlyi lerontatta részét lehetőleg éppen akkor állítatta helyre. Neje különös tüneményképpen tűnt fel Erdélyben. Ezen gyönyörű 's vigalomszerető hölgy gyakrabban férfi öltözetben, paripán járt, 's ki nem ismerte, maga viseletéről, lovaglásáról valóságos német lovagnak tartotta. Az erdélyiek közönségesen sajuálkoztak rajta, hogy Hymen isten olly komor férfiúhoz fűzte; azonban öszve köttetésök nem sokára ketté szakasztatott. Báró Kriegbaum 1810-ben Szebenben meghalt, eltemettetett, 's szép özvegye — felment Bécsbe.

Véleményem szerint, e' Bethlenbástya is megérdemli a' fentartatást; mert ha le találják bontani: valljon mit és mikor fognak helyébe állítani, mi — maga nemében bár — olly nagy-szerű 's érdekes legyen mint ez?

Ettől fogva a' folyó esztendőben szétbontott Tordakapuig célunkra tartozót semmit sem kaptunk. Tordakapunál haladtunkban Paget úr a' várfalakra tekingetvén, "Tán e' vonalon sem fogunk semmit lelni" monda. — "De igen mindjárt" felelék én, "még pedig ott, hol kevés ember gondolná." 'S elérvén a' Rákosi-ház' elébe, ott egy kőtáblára, melly büttel az útba vala béásva, ezen szavakkal mutaték: "Im ez is felíratos emlékkő, 's egykor valahol ama' várfalban állott, melly Tordakaputól eddig nyúlt." — Egy rakás, építés vagy útkövezéskor fenmaradt kő, tégladarab, szemét hevert út' szélén a' Rákosi-ház' ablakai előtt, 's annak támaszul szolgálja emlékkövünk. Paget úr elcsudálkozék a' látványon; lenyugvék az ablak alatti kőpadra;

szánakozólag néze a' halomra, annak támaszára; 's azon hanyagságra és csekélylésre vonatkozólag, melly nálunk illy helyekre engedni különben is kevés számú emlékköveinket, monda: "Ez már még is igen sok!" — Én a' kő előtt álltomban mélyen éreztem megjegyzése' igazságát; de ellene mentségünkre semmit sem szólhattam, hanem — pirúltam! — "Valljon mi volt a' köre irva?" kérdé most Paget úr, 's kérdése által kellemetlen helyzetemből némileg kiragadtatván viszonzám: mint az 1754dik évi tanácsbéli urak' irományából olvastam, ez:

Auspice deo tempore prudentum ac circumspicuum
 spectatorum dominorum GaspARI KOVACHY
 primarii nec non D ANDREAE HER
 man regii judicVM CIVITATIS
 kolosvar publico REIPVB: COM
 modo erigebatur A. D. 1646

Ezen sorokból a' kőablán csak annyi vala látható, mennyit olvasóm itt a' társalkodói lapon nagy betűkkel lát kinyomtatva; a' többi földben rejtőzött: kivéven a' legfelső sorban egy két szót, mellyet valamelly viszontagság törölt ki maga helyéről.

Ugy látszik: Paget úr' lelkében a' városgazda' udvarán, és itt az útfélen talált emlékkövek olly gondolatot támasztottak, hogy nekünk azokat nem csak várfalakban kell keresnünk, hanem mindenhol; mert midőn ülhelyéből felkele, legelőbb is arra tekinté vissza, 's újra csudálkozva mondá: "Hisz' ez a' kő is, mellyen ülék, emlékkő volt!" — 'S valóban az. Midőn melléje járultam, a' felső lapján még látható némelly betűk és betűnyomok engemet is töstént meggyőztek róla; 's hogy csak nyomok mutatkoznak, azt nem idő' okozá, hanem emberi kéz. Síma kőlap kényelmesebb ülést ígért mint a' betűkkel bérovátkolt; 's ezért valaki, ki — e' tettéről ítélve — méltó volt volna,

hogy az alexandriai híres könyvtár' tudományos kincseit elpusztított Omar kalifa' századában élt legyen inkább mint a' jelenben, a' felíratot lefaragsálta róla.

Czélunk a' Rákosi-ház elől a' Bogdánfi-ház vagy bástya felé vitt, mellyet mihelyt megkerültük, közelében a' várfalban legottan szemünkbe tünt egy kőtábla. Galiszter Károly számvevő tiszt úr' kertjében közelébb mentünk hozzája, 's rajta a' város' czímerét és ezen íratot találtuk:

RENO	a' városi	VATA
ANNO	czímer'	1717
SUB PRIMA	helye	RIO MARTI
NO HORVATH AC REGIO JOHANNES		
BAUMGARDO LIBERAE REGIAEQ		
CIVITATIS KOLOSVAR JUDICIBUS.		

Ezen felirat utolsó azok közt, mellyek a' várfalak' építtetése' historiájához tartoznak, és általunk találtattak. Azonban akadtunk mi vándorlásunkban más nemü íratokra is, és azok:

Síratok várfali köveken.

A' közelebből elmúlt tavasz' kinyitáival néhai Incze Sámuel, kolozsvári volt első ev. ref. pap és esperes' özvegye némi építési igazítást szándékozik tétetni azon emeletes házánál, melly Magyar- és Középkapuk között, váron kívül, az Ujsorban fekszik. Telke várfalra rugván, 's igazítást éppen a' mellett kellvén véghez vinni: a' régibb építményt megbontották, 's ez alkalommal a' várfalban síratokra akadtak. Említést tett nekem róla a' tisztelt özvegy' kisebbik fija, királyi kormányi jegyző Incze Mihály úr, 's azon barátságos megszólítással: tekinteném meg én is azokat, és vizsgálnok meg: valljon e' síratok valósággal azt tanúsítják-e, hogy alattok megholtak' 's oda temették' porai nyugszanak, vagy pedig temetőbéli sírdombok felibe állítat-

tak volt egykor ez íratos kövek, 's onnan hoztattak és rakattak ide a' várfal' építésekor?

Megnéztem. Három egymás mellé helyezett kövön vala sírirat, 's egyiken éppen ez:

IT FEK ZIK
WAS TAMAS
1 5 7 0

Ámbátor e' sírirtos kövek némileg azt hagyták gyanítani, hogy valami temetőből hoztattak, 's várfal' építéskor onnan rakattak volna ide; ezt még is elhinni nem tudtam.

16-dik század' utolsó felében a' vallásbeli reformatio hazánkban bé vala végezve. A' megmaradt római catholicusok hő buzgósággal ragaszkodának régi vallásukhoz; az ev. reformatusok, unitariusok, lutheranusok éppen olyan hővel új hitvallásaikhoz. E'kor a' vallásos buzgóság' kora vala nálunk; 's illy characterü időszakban utódok bizonyosan meg nem rohanák szentségtelenül őseik' sírhalmit, 's azok' sírköveit, mellyekkel úgy is igen keveset segíthetnek magukon, el nem hurczolák várfalaikba. — Ezen gondolatok forogtak lelkemben az Incze-teleken; ennél fogva onnan olly hiedelemmel távoztam el, hogy azok, kiknek neveik ott a' várfali kövekre felírvák, valósággal oda is temetettek. Azonban miért éppen oda? ezt tisztán megmagyarázni nem tudtam, mert addig több várfali sírirtatot nem láttam volt. — Page t úrral együtti vándorlásink felvilágosították e' tárgyat.

Mi tudniüllik midőn azokat tettük, a' várfalakat, hol melléjük ragasztott épületek vagy zárt kertajtók nem akadályoztak, kívül belől gondosan megvizsgáltuk mindenhol; annyival inkább, mivel Page t úr kívánván azt is kitanúlni: miből és miképpen építvék várfalaink? ezek' anyagai nemét és építési módját is szorgalommal vizsgálta. Vizsgálódásunk' második napján — majus' 22dikén — tehát Magyarkaputól Középkapu felé men-

tünkben nem hagytuk nézetlenül azon faldarabokat is, mellyeket Szentégyházútcza' irányában már bontani kezdetek volt, hogy útczát nyissanak a' külvárosba; ott akadtunk legelőször sírirtatokra, 's közöttök, hogy többet ne említsék, erre:

ITT FEKSZIK BEGRECZI
BALINT FELESEGE
VEL VICEY MARTA
VAL. 1607.

Mihelyt e' több rendbeli sírirtatokat, mellyek mind az Incze-telek' közelében voltak és vannak, szoroson megvizsgáltuk; tökéletesen meggyőződünk róla: hogy e' tájra hajdon temetkeztek, 's felfedeztük — mit mult heti közleményemben 61-dik lapon csak érinték — a' vár körüli első temetőt.

Majus' 23kán több helyen láttunk illy nemü íratot; legrégebbit csak ugyan Galisztel úr' említett kertjében, hol a' bástya' falában egy kövön ez van:

IT FEKZYK VALAZTO
GERGÖLY LEANIA
BORBARA AZONY
ÖTÖVÖS ANTALNE
HOLT MEG NAG: BODOG
AZONY NAPYAN 1514 *)

A' Galisztel-kertből kijöven, csak sírirtatok' kaphatására számíthatánk, és azokat lelénk is — a' Szénútczai volt kaputól fogva Monostorkapuig néhol még ölnyi magasságra fennálló falakon — de itt már nem mint eddig a' külső, hanem belső oldalon. Szánakozásra méltó körülmények közül tüntek szemeinkbe egy helytt e' sorok:

*) Az Ipszilonok felébe ne sajnáljon olvasóm két két pontot gondolni, mert a' sírkövön van, de olyan be-tünk nem lévén, itt nem nyomathatott úgy.

IT NIUGSIK ISTENBE
NIRW IANNOS FYA
ISTOK HALALA LEOT
PWNKOST HAVANAK
TIZ NAPIAN ANNO

1585

Tovább építettek, k. kormányi jegyző Csiki Farkas úr számára. Tizenkettőt ütött vala az óra, 's kőmivesek és ismeretes kő-, téglahordójik szereszét heverének a' pincze 's alaphelekről kihordott földhalmozatokon. — Az újonnan-emelkedő épület körül ismét síriratot látván, kérdezők: "Földásás közben nem kaptak embercsontot?" — "Igen, még pedig sokat, 's ugyanazon egy helyen három emberét is" felelének többen; 's e'féle csont- és kaponyatöredékekkel ülő 's fekvő helyeikben megtölték markáikat; bizonyságul felmutaták nekünk, 's azután olly egykedvűséggel, mintha megannyi kő- vagy forgácsdarabok voltak volna, szét-dobálák.

Page t ú r látni akarván még egyszer a' közel Monostorkapu feletti torony' külső oldalán Zsigmond király' czímerét, hogy most jobbszerrel felkészülve mint első ott jártunkkor, még pontosabban rajzolhassa annak némelly részét: oda lépdelénk. — A' rajzolás elkezdődvén, én — kinek semmi foglalatosságom nem vala — a' legutolszor lemásolt, fennebb közlött, és még kezembem levő sírira pillanték; az építésnél szétszórt csontokra gondolék, 's egészen megrezzenék.

Mik a' temetők? — kérdém enmagamtól. — Nyúghelyek? Igen, azt hirdetik a' sírkövek; mert hiszen csaknem mindeniken ezt olvashatni az alája temetetről: I t t n y ú g s z i k! És temetőink bizonyára nyugalmas adnának az ő keblökre bizottaknak, ha csendjüket mi emberek nem háborgatnók. De alig enyészik el sok helyeken egy két száz esztendő: a' bémohosult sí-

rok felbontatnak, a' beléjük temetettek' porai szétszóratnak, csontjai csupa dévajságból is szét-hajgáltatnak, 's a' képzelt, ohajtott örökös nyugalom helyett, örökös ide 's tova hanyattatásnak tétetnek ki; pedig a' síroknak szenteknek, az elhunytak' porainak és csontjainak mindenhol és mindig sérthetetleneknek kellene lenniök. Ezt kívánunk, sőt követelnünk ha egyéb okból nem csak abból is kell: mert hiszen mi is meghalunk, 's könnyen megtörténhetik, hogy egykor a' mi poraink és csontjaink is így fognak szétszóratni, hajgáltatni; így mindazokéi is, kik előttünk olly kedvesek valának ez életben!

Midőn éppen e' gondolatokban merengék, hozzánk érkezék k. kormányi fogalmazó bölöni Farkas Sándor úr; ki miután mutatám az 1514 és 1585-beli síriratokat, 's említém, milly sokat láttunk a' félét; e' képp' nyilatkozik: Gyarmathi Sámuel — a' Kolozsváratt 1831-ben elhalt orvostanár és magyar grammaticus — néki több ízben azt beszélette, hogy a' Szénútczai volt kisajtó 's Monostorkapu közötti várfalon — jelesen az említett Csiki új ház' táján — rá talált azon hazanagyok' síriratára, kiket Báthori Zsigmond fejedelem 1594-ben Kolozsváratt önkényüleg megöletett, 's ígerte is annak megmutatását; de ez és a' megnézés aztán elmaradt, mit nagyon sajnál.

Erdély Magyarországtól 16ik században elszakadván 's külön fejedelemséget alakítván; kénytelenségből a' fényes Porta' védelme alá hajlott. Báthori Zsigmond a' török véduraság' megvetésével austriai uralkodó házból származott magyar királyokkal akart ótalmi szövetségre lépni, 's azt alattvalóji magok is ohajtották volna; de a' török birodalom' akkori hatalma miatt sokan kivihetetlennek látták, 's ezért a' haza' némelly nagyjai országgyűléseken, hol az alkotmány' nyilvános határozata szerint véleményeiket szabadon kimondhaták honjok' érdekében, a' Porta' védelme alatti maradást olly hathatósan ótalmaz-

ták, hogy a' fejedelem maga akaratját nem tudta kivinni. Hallatlanul is lakoltak miatta; mert fejedelmök őket, midőn tiszteletére mentek, elfogatta, 's részint Kolozsváratt, részint a' szamosújvári várban, részint pedig Gyaluban gyalázatos halálnemekkel kivégeztette. Kik Kolozsváratt hóhérpallós alatt elvérzettek és haltak, ezek voltak: Kendi Sándor, Erdély' fő szónoka, 's Iffiu János, mind ketten fejedelmitanácsosok; Kendi Gábor, Forró János, Fejérvármegye' főispánya 's Szent Egyedi Literati Gergely, közügyek' igazgatója. Közülök a' két első, úgy mond hazai historiánk, a' piaczi kisebb templomban temettetett el. — Már kisebb templom Kolozsvár' piacznán 16ik század' utolsó felében a' mostani piaczi nagy templom' délszaki oldala mellett létezett; Kendi Sándor' és Iffiu János' sírhelyeiket tehát ma azon említett nagy templomtól délre eső czinterem tünteti előnkbe. 'S így — ha Gyarmathí' fennebbi állítása igaz — azok kik a' Monostorkapu 's Szénútczai kisajtó közötti vonalon — jelesen a' Csiki-ház' táján temettek el: Kendi Gábor, Forró János es Literati Gergely voltak *).

Mig én Farkas Sándor ural beszélgeték, Page t úr czímerrajzát kijavítá. Azon pontra valónk most visszakerülve, honnan majus' 21ikén kiindultunk volt, 's így vár körüli vándorlásinknak itt vége lön.

*) Bethlen Farkas ismeretes historiájában azt írja ugyan, hogy Kendi Gábor, Forró 's Literati közönséges temetőbe a' kerített városon kívül temettek — in sepulchro publico extra urbem sunthumati; — de ez a' Gyarmathí' állításával nincs ellenkezésben; mert frís emlékezetünkben lehet még, miképp' a' Monostorkapu 's Szénútczai kisajtó közötti vonal 's rajta a' Csiki-telek a' helváros' kerítésén kívül — extra urbem — vala, mig a' valóságos várfal ott fenn álla; hogy pedig azon darab hely hajdon köz temető volt, az alább mondandókból ki fog tetszeni.

Vannak tudom, 's már is örömmel vallhatom, nem kevesen, kik vándorlásunk' tételét 's eredménye' közlését hasonló örömmel fogadják, mert hasznát önnön magok általlátják; azonban nem kétlem, léteznek olyanok is, kik ha tőlünk avvagy másoktól nem is, legalább magukban kérdezik: ugyan mi haszna mindezen régi felíratok' vizsgálásának, özvegyüjtésének és kiadásának? — Hja! ezeknek nagyon hosszason lehetne mutogatni a' hasznot; de rövidre szorítokozom és csak annyit mondok: az főképpen, mi a' históriai egykoru adatkútfőknek szokott lenni. — Történeti tanulmányokat merítünk belőlök, 's a' sírírato kból jelesen itt mindjárt azt, hogy:

Kolozsvár' várfalai körül a' 16 és 17ik századokban temetők voltak.

Ezt a' nagy számu síríratos falbeli kövek tagadhatatlanul bizonyítják. Ki közülök csak egyet kettőt látott, tévedhetett ugyan azon gondolatra, hogy az máshonnan hozatott, 's mint már sírkő úgy rakatott várfal építéskor abba; de ha néhányat figyelemmel vizsgálánd, tévedéséből bizonyosan ki fog gyógyulni. Ezek a' várfali síríratos kövek nem olyanok mint a' más temetőbeliek; nem is lehettek. Temetőbe állíthatott sírkövet éppen olyan nagyságut és alakut, a' millyen kineknek tetszett, ha tudniillik akaratja 's pénze volt, mert kőbányákból akkorát vágathatott, mekkorát akart, 's kőfaragó által olyan alakot adathatott neki, millyent kívánt; de ezt azok, kik halottjaitat várfal mellé temették, nem cselekedhették. Ők sírkőül csak azokból választhattak, mellyek az eltemettetett' sírja' irányában várfalban már benn voltak, 's mivel ezek néhol бүтүjökkel, máshelytt oldallapjaikkal álltak kifelé; azokat mennyire lehetett és tudták megfaragták, simították, 's a' sírírato kat úgy vésték, metszették rájuk. Innen

ezen síratos kövek csak annyiban neveztetheknek sírköveknek, mennyiben sírások találtaknak rajtok, mert alakjaik valóságos eredeti fali köveknek hirdetik őket. Történt néha, mint a' jelek mutatják, hogy egyik kő nem igen engedte magát simítani; ilyenkor azzal felhagytak, 's mást választottak és alkalmaztak fennebb vagy alább, errébb vagy arrább. Ma ezen kövek közül némelyiket a' föld' színe feléri, hihetőleg későbbi feltöltés' következtében. Egyébiránt csak nem mindeniket azt olvashatni: Itt fekszik — Itt nyugszik N. N., 's ezen szavak, ha minden más bizonyítvány hiányzanék is, eléggé meggyőzhetnének arról, hogy alájok vagy irányukban voltak eltemetve az általok megnevezett személyek' holt tetemei; azonban vannak egyéb, csalhatatlan tanútételek is. Galisztel úr azt beszélt nekünk, hogy ha emlegetett kertjében, melly éppen várfal mellett fekszik, mélyebbecske ásnak, mindenütt embercsontokra találának. 'S a' Szénútczai kisajtó 's Monostorkapu közti építésnél mi saját szemekkel láttuk az ottan kiásott emberkaponya roncsalékokat és csontdarabokat.

Csakugyan nem kell azt gondolni, hogy a' vár' külső köre, ámbár a' mult század' utolsó negyedében is még pusztán és beépítetlenül állott, mindenütt temetkezőül szolgált volna; mi legalább azt bizonyító adatot nem találtunk. Tapasztalásunk szerint sírhelyek, temetők voltak: Magyarkaputól Középkapuig; Tordakaputól a' Bogdánfi-házig; innen a' Szénútczai volt kisajtóig, 's innen ismét Monostorkapuig. Lehet, hogy Középkaputól is a' Bethlenbástyaig; de itt falak már kevés helyen lévén, sírítatot nem leltünk. Miért használtatott temetőül csak az általam kijelelt várkör, 's miért nem a' többi is? annak okát főképpen abban látom: mert itt mindenütt kettős várfal volt, egyebütt pedig sehol sem. A' belső 's régibb fal magasra építettett, mint jelenleg is láthatni; a' külső attól kevés tá-

volságban mintegy fél akkora magasságra; 's ilyen külső fal nyúlt Magyarkaputól Középkapuig; ettől szinte a' Bethlenbástyaig. Tordakaputól egészen a' Szénútczai kisajtóig, 's innen ismét Monostorkapuig. A' két várfal közötti tér tehát — mint városi közhely — igen alkalmasnak mutatkozott temetőül, mert közel volt, és háborus időben is, mi gyakran előfordult, bántorságban használtathatott; e' felett a' falak két felől a' körülök járók kelök' szemei elől eléggé fedezték a' sírhalmokat, mellyek különben sokakban kellemetlen bús érzéseket ébreszthettek volna fel, 's egyszersmind eléggé is védtek az olyan vadszilajok' bántalmától, kik valami nem irigylendő kedvet láttatnak abban lenni, ha a' sírköveket és dombokat sértegethetik. És ezen védelmet annál biztosabbnak képzelhetjük, mivel a' vár körül hajdon mély árok vonult el, 's ott hol kettős várfal emelkedett, kívül mind a' kettőn, mint a' Monostorkapu 's Szénútczai volt kisajtó közti vonalon néhol most is látható.

Mikor kezdett 's szünt meg a' várkör temetőül használtatni? — pontosan nem határozhatni meg. — Mi mind 16 és 17ik századbéli sírítatokat találtunk, 's többnyire magyarúl és csak keveset latinul; de városi tanácsos Jánosi Ferencz úr, ki a' Monostorkaputól Szénútczai kisajtóig nyúlt. helyet a' kettős várfal közt egykor mint tulajdonos bírta; azt beszéli: hogy a' két várfalon — tudniillik belső magasabban és külső törpébben — mintegy 45 rendbeli sírítatra emlékszik, 's azok' sorában nem csak magyarok és latinok hanem németek is voltak; csakugyan mind 16- és 17ik századbéliek *).

*) Én miután Kendi Gábor', Forró' 's Literati' sírítatokat a' még néhol fennálló külső falon néhány ízben hijában kerestem, tudakozódtam iránta Jánosi úrtól is, de úgy nyilatkozott, hogy nem látta. Ezen nyilatkozat éppen nem neveli Gyarmathi' állítása' hitelességet, azonban nem is enyészeti el; mert ugyan miért erősítette volna ő ismételve ama' szerencsétlenek' sírítata' megtalálását, ha valósággal meg nem találta?

A' közelebbi ötven évek' lefolytában — 1790 óta — eladattak magánosoknak ezen volt temető helyek; kertekké, épületes telkekké változtattak által, 's e'képp' könnyen megtörténhetik: hogy midőn kikeletkor várköri kertben valamely városi szép hölgy virágait ültetgeti, azokat tudtán kívül sír felébe helyezi; de az sem lehetetlen; hogy fiak és lányok vár' körében fekvő házban adatott zenés vígalomkor holtak' porai felett járják örömben merülve táncaikat.

(Vége közelebről.)

Nagy ajtai Kovács István.

Literaturai jelentés.

Nemzeti Társalkodónk' mult félévi 8ik számu ivében jelentettünk volt, hogy a' három füzetre terjedendő „Nachlese auf dem Felde der ungarischen und siebenbürgischen Geschichte, nach authentischen bis jetzt unbekanntem oder unbenützten Quellen und Urkunden bearbeitet von A. K.“ című munka' első füzete megjelent; most már kinyomatott a' második és egyszersmind harmadik füzete is Brassóban Gött János' betűivel nagy 8-ad rétből 151 lapon, és éppen olyan csinosan mint az első.

Czímei a' tartalmát tevő Töredékdolgozatoknak e' következők:

III. Ueber das Alter, die letzte Krankheit und den Todestag des Polen-Königs Stephan Bathori von Somlio.

IV. Dissertatio diplomatico critica de isthac Calendarii Eberiani Exemplari et respecti-

ve de contento in eodem Diario Manuscripto authentico Stephani Báthori de Somlio, eruto per Josephum C. Kemény.

Connotationes historicae Calendario Eberiano manu coeva et authentica, et quidem manu Stephani Báthori de Somlio, supremi comitis comitatus Kraszna, inscriptae.

Chronologisch geordnete Uebersetzung dieser eigenhändigen Aufschreibungen nach dem Julianischen Kalender.

Báthori István Kraszna megyei főispány egy historiai Calendariumba, melyet Eber Pál 1571-ben Vittenbergában adott ki, több, hazánkat illető történeti jegyzéseket tevé, 's a' ritka könyv így gróf Kemény József úr' birtokába jutta. Báthori nem mondja ugyan maga, hogy a' jegyzések övéi volnának, de az oklevelekkel összevetett jegyzéseiből kitetszik, 's ezt mutogatja gróf Kemény úr' Dissertatio diplomatico-criticájában. — K. A. úr kiadá Báthori' jegyzéseit nem csak az eredeti magyar és latin nyelven, hanem lefordítva németül is. — Mi, kinknél Eber' Calendariuma gróf Kemény úr' szivességéből darab időig állá, belőle Báthori' érdekes jegyzéseit örömmel olvasgatók.

V. Der Mediascher Landtag in Siebenbürgen im December des Jahres 1588. Beschrieben von dem berühmten Albert Huet, Grafen der sächsischen Nation.

Végül van az első füzetben gróf Kemény József úr' gyűjteményéből kinyomatott 1452-ik évbeli magyar levél' Pesten lithographizáltatott facsimileje.

Szerkesztőség.